

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
Навчально-науковий індустріальний інститут
Кафедра менеджменту

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
_____ О.М. Лизунова
(підпис) (прізвище, ініціали)
«_____» _____ 2020 рік

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавра
(освітній ступінь)

на тему: Організація обліку дебіторської заборгованості (за матеріалами ВП «Шахта «Курахівська» ДП «Селидіввугілля»)

Виконала: студентка IV курсу, групи ОіПз-16і
(шифр групи)

Спеціальності 071 Облік і податкування
Чуракова Аліна Олександрівна

_____ (прізвище та ініціали) _____ (підпис)
Керівник: к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту,
Коваленко Ю.О. _____ (підпис)
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент: заступник головного бухгалтера
ВП «Шахта Курахівська» ДП «Селидіввугілля»
Ляшенко Н.В. _____ (підпис)
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Нормоконтролер: к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту
Табачкова Н.А. _____ (підпис)
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Засвідчую, що у цій дипломній роботі немає
запозичень з праць інших авторів без відповідних
посилань.

Студент _____
(підпис)

Покровськ – 2020 р.

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет Навчально-науковий індустріальний інститут

Кафедра менеджменту

Освітній ступінь бакалавр

Спеціальність 071 Облік і оподаткування

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри

О.М. Лизунова

« » 2020 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Чураковій Аліні Олександрівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) «Організація обліку дебіторської заборгованості (за матеріалами ВП «Шахта «Курахівська» ДП «Селидіввугілля»)»

керівник проекту (роботи): Коваленко Юлія Олександрівна, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по інституту від « 13 » квітня 2020 р. № 196

2. Термін здачі студентом закінченої роботи 01.06.2020 р.

3. Вихідні дані до роботи: нормативні документи, законодавчі акти, літературні джерела, періодичні видання, статистична звітність ВП „Шахта „Курахівська” ДП „Селидіввугілля” тощо

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити): 1. Теоретико-методологічні основи обліку дебіторської заборгованості. 2. Організація обліку та аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві ВП «Шахта «Курахівська» ДП «Селидіввугілля». 3. Рекомендації щодо удосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості на підприємстві.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): рисунок 1.1 - Загальні причини виникнення дебіторської заборгованості підприємств і організацій; рисунок 2.1 - Призначення та побудова рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»; рисунок 3.1 - Завдання аудиту дебіторської заборгованості; рисунок 3.2 - Джерела інформації, що використовуються при аналізі розрахунків з покупцями та замовниками.

6. Консультанти з проекту (роботи), із зазначенням розділів проекту, що їх стосуються

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 13.04.2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Термін виконання етапів проекту (роботи)	Примітки
1	Вибір і затвердження теми дослідження	10.04.2020	
2	Складання завдання на виконання дипломної роботи, складання плану роботи	13.04.2020	
3	Вивчення економічної літератури з обраної теми роботи та написання першого розділу	31.04.2020	
4	Аналіз первинних документів, обліково-економічної інформації, бухгалтерської звітності з досліджуваної проблеми та написання другого розділу дипломної роботи	12.05.2020	
5	Розробка рекомендацій та заходів щодо удосконалення організацію обліку, аналізу та контролю які розглянуті в ракурсі обраної теми роботи та написання третього розділу дипломної роботи	25.05.2020	
6	Оформлення вступу, висновків, реферату, демонстраційних аркушів	28.05.2020	
7	Оформлення дипломної роботи та підписання її у нормоконтролера	29.05.2020	
8	Подання виконаної роботи на зовнішнє рецензування	01.06.2020	
9	Подання дипломної роботи на перевірку на плагіат	02.06.2020	
10	Попередній захист дипломної роботи, підписання дипломної роботи у завідувача кафедри та подання документів до ЕК	09.06.2020	

Студент

(підпис)

А.О.Чуракова

(прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

(підпис)

Ю.О. Коваленко

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Чуракова А.О. Організація обліку дебіторської заборгованості (за матеріалами ВП «Шахта «Курахівська» ДП «Селидіввугілля») / Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 071 Облік і оподаткування. – ННП ДВНЗ ДонНТУ, Покровськ, 2020.

В роботі досліджено теоретичні питання, нормативне регулювання та організацію бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на промисловому підприємстві; проаналізовано основні показники діяльності, динаміку та структуру дебіторської заборгованості; надано рекомендації щодо організації обліку і аудиту дебіторської заборгованості за рахунок розширення аналітичних рахунків і удосконалення мети, завдань та етапів проведення дебіторської заборгованості з покупцями та замовниками.

Ключові слова: ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, СИНТЕТИЧНИЙ ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI, АНАЛІТИЧНИЙ ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI, РОЗРАХУНКИ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ, РОЗРАХУНКИ З ПІДЗВІТНИМИ ОСОБАМИ, АУДИТ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ.....	7
1.1. Поняття, види та класифікація дебіторської заборгованості.....	7
1.2. Нормативно-правові засади обліково-аналітичного забезпечення дебіторської заборгованості.....	13
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ НА ПІДПРИЄМСТВІ НА ПРИКЛАДІ ВП «ШАХТА КУРАХІВСЬКА» ДП «СЕЛИДІВВУГІЛЛЯ».....	18
2.1. Загальна характеристика підприємства.....	18
2.2. Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості.....	20
2.3. Форми розрахунків на підприємстві і відображення операцій по обліку дебіторської заборгованості.....	27
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	35
3.1. Удосконалення організації обліку дебіторської заборгованості.....	35
3.2. Удосконалення організації внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості.....	41
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	50
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми полягає в тому, що кожне підприємство в процесі своєї господарської діяльності здійснює розрахунки з фізичними та юридичними особами, які виступають для підприємства дебіторами. Дебіторська заборгованість є видом активу, яка визначає право підприємства на отримання від контрагентів грошових коштів. Тому відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку здійснюється в складі активів організації, оскільки являє собою частину майна підприємства, що належить їй по праву, але знаходиться у інших господарюючих суб'єктів.

Стан дебіторської заборгованості, її розміри і якість істотно впливають на фінансовий стан господарюючого суб'єкта. Для проведення аналізу його складу використовуються дані бухгалтерського обліку і звітності. Важлива роль в цьому належить правильній організації на підприємстві бухгалтерського обліку та контролю дебіторської заборгованості, яка вимагає своєчасного і повного відображення господарських операцій в первинних документах і облікових регістрах.

На сьогодні проблемам обліку, аналізу та контролю дебіторської заборгованості присвячено досить багато праць зарубіжних та вітчизняних науковців-економістів, зокрема: С. Д. Батехіна, І. А. Бланка, М.Д. Білик, С.Ф. Голова, З. В. Гуцайлюка, О.В. Коблянської, В.М. Костюченко, Р.Дамарі, В. В. Ковальова, С. І. Маслова, Є. Петрик, Я. В. Соколова, Хенка, К. Хувера, А. Шаповалової та ін. Досліджено також питання управління дебіторською заборгованістю. Багато вчених займаються пошуком саме шляхів вдосконалення обліку дебіторської заборгованості. Але існуючі невирішені проблемні питання свідчать про необхідність подальших досліджень в цьому напрямі.

Метою даної дипломної роботи є вивчення діючої системи обліку та аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві, а також розробка заходів щодо удосконалення обліку та контролю.

Предмет дослідження: питання удосконалення організації бухгалтерського обліку та контролю дебіторської заборгованості на підприємстві.

Об'єктом дослідження є ДП «Седидіввугілля» ВП «Шахта Курахівська».

В дипломній роботі вирішувалися наступні завдання:

- розглянути поняття дебіторської заборгованості та види класифікації;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення щодо регулювання дебіторської заборгованості;
- проаналізувати діючу систему обліку розрахунків з дебіторами;
- проаналізувати синтетичний і аналітичний облік та систему контролю дебіторської заборгованості по розрахунках з покупцями та замовниками;
- вивчити методику проведення контролю стану дебіторської заборгованості на підприємстві;
- запропонувати заходи щодо вдосконалення обліку та аудиторського контролю дебіторської заборгованості на підприємстві.

Наукова новизна роботи: набули подальшого розвитку теоретико-методологічні положення щодо удосконалення організації обліку і аудиту дебіторської заборгованості. Практичне значення дослідження: рекомендації щодо покращення організації бухгалтерського обліку та аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві.

Для вивчення діючої системи обліку та аудиту розрахунків дебіторської заборгованості на підприємстві послужили законодавчі акти, що регламентують фінансово-господарську діяльність підприємств та організацій, нормативні документи, методичні та інструктивні матеріали з бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту, правила, стандарти аудиторської діяльності, дані бухгалтерської (фінансової) та внутрішньої звітності, первинні документи та облікові реєстри підприємства ДП «Седидіввугілля» ВП «Шахта Курахівська».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ

1.1. Поняття, види та класифікація дебіторської заборгованості

У сучасних ринкових умовах суб'єкти фінансово-господарської діяльності постійно стикаються з проблемами виникнення і стягнення дебіторської заборгованості. Такий процес є об'єктивним і обумовлений існуванням ризиків при проведенні взаєморозрахунків між контрагентами за результатами господарських операцій.

В ринковій економіці в ході господарських відносин, наявність заборгованості є об'єктивним явищем. Взаємовідносини між підприємствами, організаціями і установами, мають характер грошових розрахунків, підприємства водночас можуть виступати як постачальниками для одних, так і покупцями для інших. Зважаючи на обмеженість фінансових ресурсів, заборгованість суттєво впливає на фінансовий стан підприємства та результати його діяльності. При цьому дебіторська заборгованість зумовлює тимчасове вилучення обігового капіталу підприємства та зменшення рівня його оборотності, а кредиторська – тимчасове залучення капіталу.

Розкриттю сутності поняття «дебіторська заборгованість» присвячені не тільки наукові роботи вчених, а також і нормативні акти, серед яких основним є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість». Згідно вказаного документу, дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

Сучасне трактування поняття «Дебіторська заборгованість» виникло у VIII ст. н. е., коли Е. Деграндж і Дж. Дзаппа почали розглядати дебіторську заборгованість як один із показників, який характеризує фінансовий стан підприємств, а також є показником платоспроможності й виконання зобов'язань перед державою та іншими підприємствами. Отже, дебіторська

заборгованість – це неоплачена сума коштів дебіторів підприємству в результаті їх взаємодії на певну дату [1].

Деякі автори вважають, що дебіторська заборгованість – це наслідок цивільних зобов'язань, що виникають у результаті визначеної угоди, яка оформлена договором і являє собою дію суб'єктів, що беруть у ній участь (юридичних чи фізичних осіб), результатом чого є виникнення товарних і грошових зобов'язань [2]. За визначенням Сурніної К. С. дебіторська заборгованість - це майно (матеріальні ресурси), що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу оборотних засобів [3]. Черненко Л. В. визначає дане поняття як права (вимоги), що належать продавцю (постачальнику) як кредитору на повернення боргів платниками та фінансовий ресурс, що тимчасово вилучений з кругообігу і підлягає поверненню в майбутньому [4]. Таку ж думку поділяє і Лігоненко Л. О. , який вважає що дебіторська заборгованість – це включені до майна підприємства його майнові вимоги до інших осіб, що є його боржниками в правовідносинах, які виникають за різних обставин [5].

В М(С)БО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» визначено, що дебіторська заборгованість – це похідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку [6].

В П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» таке поняття визнається як сума, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу [7].

Важливим питанням в організації бухгалтерського обліку заборгованості є дослідження її класифікації. Більшість фахівців вважають, що питання удосконалення класифікації дебіторської заборгованості повинні бути відображені в обліковій політиці підприємства. Так, в Наказі про облікову політику підприємства доцільно було б закріпити класифікаційні ознаки та види дебіторської заборгованості для різних управлінських цілей із

визначенням обраної аналітики обліку дебіторської заборгованості. Узагальнивши матеріали законодавчо-нормативних та наукових джерел [5, 8, 9,10.], в дипломній роботі наведена загальна класифікація дебіторської заборгованості з понятійним визначенням (див.табл. 1.1).

Таблиця 1.1- Класифікація дебіторської заборгованості

Класифікаційна ознака	Вид класифікаційної ознаки дебіторської заборгованості
1	2
За охопленням планом	Незапланована (не передбачена плановою документацією підприємства); Запланована (передбачена плановою документацією підприємства);
За терміном погашення	Короткострокова - (дебіторська заборгованість, що виникає в процесі нормального операційного циклу) Довгострокова – (дебіторська заборгованість, що не виникає в процесі нормального операційного циклу)
За видами діяльності	Дебіторська заборгованість, що утворена в результаті звичайної діяльності підприємства (операційної, фінансової та інвестиційної); Дебіторська заборгованість, що утворена в результаті надзвичайної діяльності підприємства, пов'язаної з непередбаченими подіями, форс-мажорними обставинами підприємства (аварії, пожежі тощо).
За своєчасністю погашення	Дебіторська заборгованість, за якою термін сплати не настав; Дебіторська заборгованість пролонгована; Дебіторська заборгованість прострочена .
За способом оцінювання	Дисконтована дебіторська заборгованість (оцінена за теперішньою вартістю); Дебіторська заборгованість, що визначена за відповідною поточною відсотковою ставкою з відрахуванням резервів сумнівних боргів та витрат на її отримання; Дебіторська заборгованість, оцінена за первісною вартістю (номінальна сума дебіторської заборгованості, за якою вона фактично була утворена); Сума дебіторської заборгованості, що визначена за чистою реалізаційною вартістю; Сума короткострокової дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів.
За ймовірністю погашення	Безнадійна дебіторська заборгованість (має більшу ймовірність у її неповерненні боржником або за якою минув термін позовної давності); Нормальна дебіторська заборгованість (має високий рівень ймовірності погашення); Сумнівна дебіторська заборгованість (характеризується невпевненістю щодо її погашення боржником).

Продовження таблиці 1.1	
З погляду виникнення фінансового ризику	Дебіторська заборгованість мінімального рівня ризику (сума дебіторської заборгованості, яка не значно впливає на фінансовий стан підприємства); Дебіторська заборгованість допустимого рівня ризику (сума дебіторської заборгованості, яка є допустимою при нормальному функціонуванні підприємства); Дебіторська заборгованість критичного рівня ризику (суму дебіторської заборгованості, що може істотно погіршити фінансовий стан підприємства).
За об'єктом виникнення	Дебіторська заборгованість за: векселями, виданими авансами товари, роботи, послуги; нарахованими дивідендами, відсотками, роялті та іншими доходами; виплатами працівникам; податками; соціальними платежами; неоплаченим капіталом; за претензіями; за відшкодуванням завданих збитків.
За забезпеченістю	Забезпечена дебіторська заборгованість (страхування, застава вексель); Незабезпечена дебіторська заборгованість.
За розрахунами	Дебіторська заборгованість у національній валюті; Дебіторська заборгованість у іноземній валюті.
За національною належністю дебіторів	Дебіторська заборгованість вітчизняних дебіторів; Дебіторська заборгованість іноземних дебіторів.
За видом контрагента	Дебіторська заборгованість: постачальників бюджету покупців (споживачів); працівників; фондів соціального страхування; власників (акціонерів);

(складено автором на основі джерел 5, 8, 9,10)

На нашу думку та на думку науковців наведена класифікація вирішує питання розробки методичних підходів щодо оцінки та класифікації дебіторської заборгованості. Запропонований підхід щодо класифікації дебіторської заборгованості розкриває природу різних її видів, а також в більш повній мірі відповідає структурі бухгалтерського балансу. Це дає змогу більш якісного та вчасного формування інформаційного забезпечення щодо ухвалення управлінських рішень по управлінню дебіторською заборгованістю.

Підставою утворення дебіторської заборгованості є наявність договірних відносин між контрагентами, коли момент переходу права власності на товари (роботи, або послуги) і їх оплату не збігаються за часом. Вивчення літературних джерел дозволили виділити суб'єктивні і об'єктивні причини виникнення дебіторської заборгованості, а так само чинники, що обумовлюють зростання її обсягу (див. рис.1.1).

Рисунок 1.1 - Загальні причини виникнення дебіторської заборгованості підприємств і організації (складено автором на основі джерел 5, 9,10)

Кошти, які є складовою частиною дебіторської заборгованості підприємства, відволікаються з участі в господарському обороті, що не є позитивним моментом для її фінансового стану. Збільшення дебіторської заборгованості може призвести до фінансового краху підприємства, в зв'язку з чим, бухгалтерська служба повинна організувати належний контроль за її станом, що дозволить забезпечити своєчасне стягнення коштів, що становлять дебіторську заборгованість.

Організація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві повністю регулюється законодавчими актами, але незважаючи на повний контроль з боку держави, в системі розрахунків по дебіторській заборгованості існує ряд проблем пов'язаних з несвоєчасністю її погашення. Причини виникнення дебіторської заборгованості на підприємстві за зобов'язаннями викладено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 - Причини виникнення дебіторської заборгованості на підприємстві за зобов'язаннями

Зобов'язання	Дебіторська заборгованість
Замовники	Товар відвантажено, але оплата за нього ще не надійшла
Підрядчики	Роботу оплатили, але ще не виконали
Постачальники	Товар оплатили, але його ще не доставили
Працівники підприємства	Видали грошові кошти підзвітній особі, але він ще не відзвітував
Кредити і позики	Видача замовникам кредитів, позик і розстрочок. Так само надання відстрочок платежів.
Штрафи, неустойки	При наданні кредитів і позик, замовники порушують умови договорів, за це їм нараховуються неустойки.
Соціальні виплати	Переплата по виплатах
Податки та збори	Переплата по податках і зборах

(складено автором на основі джерел 5, 9, 10)

Отже, наведені визначення дебіторської заборгованості та узагальнені підходи щодо її класифікації за різними ознаками сприятимуть вирішенню проблеми узагальнення інформації щодо розрахунків із дебіторами залежно

від цільових потреб користувачів. Також такий підхід, на нашу думку дозволить розв'язати основні завдання щодо вдосконалення облікової системи дебіторської заборгованості, а саме: визначення допустимої найбільшої суми боргу взагалі та для одного контрагента; оцінювання фінансового стану потенційних дебіторів та також показників, що їх характеризують; визначення найефективніших форм повернення боргу. Наведена класифікація дебіторської заборгованості розкриває економічну природу різних її видів та відповідає структурі бухгалтерського балансу, що надасть змогу згрупувати заборгованість за термінами її виникнення, за видами, за об'єктами обліку та строками непогашення. Такий підхід має бути спрямований на вдосконалення облікової системи дебіторської заборгованості, що сприятиме забезпеченню достовірної, повної та достовірної інформації щодо її стану для користувачів фінансової звітності.

1.2. Нормативно-правові засади обліково-аналітичного забезпечення регулювання дебіторської заборгованості

Правові засади організації документального оформлення дебіторської заборгованості чітко представлена низкою законодавчих актів різного рівня і значення (закони України, постанови Кабінету Міністрів, накази міністерств, відомств, державної податкової адміністрації, Національного банку України).

В цілому, дану систему можна розділити на три основні групи:

- регулювання в рамках цивільного права;
- регулювання в рамках податкового обліку
- регулювання в рамках бухгалтерського обліку.

В рамках цивільного права основним документом є Цивільний кодекс України, де визначені елементи договірних відносин між контрагентами. Також даний законодавчий акт встановлює критерії виникнення заборгованості, поняття розрахунків і поняття заборгованості за якою минув строк позовної давності. В зазначеному нормативному документі є

спеціальна глава, що присвячена загальним положенням про надання послуг, де закріплено положення щодо договорів про надання послуг. Сторонами такого договору є виконавець та замовник. Виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послугу, яка споживається у процесі вчинення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу. Особливістю договору є те, що виконавець відшкодовує збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг [11].

Питання регулювання відносини між споживачами товарів, робіт, послуг і виробниками, виконавцями, продавцями в умовах різних форм власності, встановлення прав споживачів і визначення механізм реалізації державного захисту їх прав, висвітлено в Законі України «Про захист прав споживачів» [12]. В Законі наведені наступні терміни:

термін дії – термін, встановлений виробником товару, під час якого органолептичні, фізико-хімічні, медико-біологічні та інші показники товару при дотриманні певних умов зберігання повинні відповідати вимогам нормативних документів.

договір – усна або письмова домовленість між споживачем та продавцем про якість, термін, ціну і інші умови, за якими здійснюється купівля-продаж, роботи або послуги;

споживач – громадянин, який набуває, замовляє, використовує або хоче набути, або замовити товари (роботи, послуги) для власних потреб;

виконавець – підприємство, установа, організація або підприємець, що реалізують товари згідно договору купівлі-продажу.

В рамках бухгалтерського обліку основним документом є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [13]. В цьому Законі визначаються принципи організації, регулювання та ведення бухгалтерського обліку, а також складання фінансової звітності в Україні. В даному нормативному акті наведене поняття «зобов'язання».

В рамках податкового обліку основним документом є Податковий кодекс України в якому надається визначення безнадійної дебіторської заборгованості. Так, в пп. 138.10.6 Податкового кодексу України йдеться мова про особливості покриття безнадійної дебіторської заборгованості банками і небанківськими фінансовими установами [14].

В Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [15] обумовлено, що мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство. Також визначається те, що мирова угода – це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочення та розстрочення, а також списання боргів боржника, яка оформлюється угодою сторін.

Нормативно-законодавча база в рамках бухгалтерського обліку представлена Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку на національному та міжнародному рівнях. При цьому слід зазначити, що на відміну від національних стандартів у зарубіжних країнах не існує окремого документу щодо регулювання дебіторської заборгованості.

Питання відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку регулюється Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та Інструкцією № 291 про його застосування. Дані документи встановлюють позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку методом подвійного запису інформації про наявність та рух активів, капіталу зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності підприємств [16].

Суттєве значення в обліку та аналізі дебіторської заборгованості набуває Наказ «Про облікову політику підприємства», де містяться елементи щодо її обліку, які є специфічними для даного підприємства.

Питання щодо обліку дебіторської заборгованості регулюються декількома міжнародними стандартами, серед яких МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів», МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та

подання», МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [17, 18]. Але в жодному із міжнародних стандартів не наведено визначення дебіторської заборгованості. Так в МСФЗ 1 наведено розкриття інформації у примітках до річної фінансової звітності. В МСФЗ 32 та МСФЗ 39 вказано порядок визнання, оцінки, наведено класифікацію дебіторської заборгованості, порядок визнання безнадійної дебіторської заборгованості

У Примітках до фінансової звітності згідно П(С)БО 10 наводиться така інформація про дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості; дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін, з виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості; методи визначення величини резерв сумнівних боргів; сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі класифікації заборгованості за строками непогашення; склад і суми статті балансу «Інша дебіторська заборгованість»; залишок резерву сумнівних боргів за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання в звітному періоді [19] (Додаток Б).

Методичні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства зазначено в П(С)БО 16 [15]. В даному стандарті вказано, що до інших операційних витрат включається сума безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів, витрати на відрядження.

Наступними документами є План рахунків Згідно до Інструкції № 291 для обліку дебіторської заборгованості призначені рахунки 1, 3 класів.

Основним фундаментом обліку дебіторської заборгованості є П(С)БО 10 [14]. Згідно до нього дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після

дванадцяти місяців з дати балансу. Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником. Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності. Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги з вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Загалом, при складанні Наказу «Про облікову політику» на підприємстві доцільно вказати наступне коло напрямків: порядок організації та оформлення договірних відносин; склад і обсяг комерційної таємниці та порядок її захисту; розробка посадової інструкції бухгалтера до функцій якого входить облік розрахунків з дебіторами; форму ведення бухгалтерського обліку; організацію документації і документообігу; організацію, умови й строки зберігання документів та облікових регістрів на підприємстві; робочий план рахунків; методи, способи і дату визначення величини резерву сумнівних боргів; порядок обліку резерву сумнівних боргів для різних видів поточної дебіторської заборгованості; методику визнання безнадійної дебіторської заборгованості; порядок списання безнадійної дебіторської заборгованості; класифікаційні групи поточної дебіторської заборгованості; порядок обліку векселів.

Таким чином, проаналізований перелік нормативно-законодавчих актів обліку дебіторської заборгованості не обмежується представленими вище документами. Він тісно взаємопов'язаний і представлений безліччю інших нормативно-правових актів, що інколи суперечать один одному та допомагає організувати бухгалтерський облік на відповідному рівні, своєчасно здійснювати аналіз дебіторської заборгованості. Такі дії сприяють підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень на підприємстві.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ НА ПІДПРИЄМСТВІ НА ПРИКЛАДІ ВП «ШАХТА КУРАХІВСЬКА» ДП «СЕЛИДІВВУГІЛЛЯ»

2.1. Загальна характеристика підприємства

Основна діяльність ВП «Шахта» Курахівська» - добування кам'яного вугілля. Підприємство діє на основі Положення про ВП «Шахта» Курахівська» ДП «Селидіввугілля» (Додаток А).

До складу ДП «Селидіввугілля» увійшли відокремлені підрозділи без статусу юридичної особи (далі – ВП): Шахта 1-3 «Новгородівська»; Шахта «Росія»; Шахта «Україна»; Шахта «Курахівська»; «Автобаза»; «Охорона»; «Виробниче управління теплофікації»; «Учбово-курсовий комбінат»; «Стандарт»; «Управління постачання»; «Вуглезбут».

ВП «Шахта» Курахівська» об'єднує раніше самостійні шахти №10, №40 та №42, збиті гірничими роботами в єдину вентиляційну мережу. Ці шахти введені в експлуатацію в 30-40-х роках минулого століття з проектною потужністю 0,95 млн. т вугілля на рік. Встановлена виробнича потужність шахти станом на 01.01.2020 - 235 тис. тонн вугілля на рік.

В даний час на шахті розробляється вугільний пласт l_1 , потужність цього вугільного пластів від 0,72 до 1,17 метра. Вугілля енергетичне, марки Д, ДГ і Г. Промислові запаси – 87,535 млн. тонн.

В адміністративному відношенні поле шахти розташоване в Селидвському та Мар'янському районах.

ВП «Шахта» Курахівська» є головним і місто утворюючим підприємством в м. Гірник та навколишніх населених пунктах.

Максимальна глибина розробки шахти – 530 метрів. Довжина діючих виробок – 20,884 кілометра. Потужність вугільних пластів по шахті змінюється зі зміною глибини гірничих робіт від 0,85 м до 1,17 м при середній 0,85м, материнська зольність від 4 до 28,4 відсотків при середній

16,2 відсотків. Вуглі середньо та високосернисті, вміст сірки від 1 до 6 відсотків при середньому 4,2 – 4,5 відсотків. Вміщуючи породи дозволяють до 80 відсотків гірничих виробок проводити комбайновим засобом. Категорія шахти по газу (метану) – 1.

Станом на 1.01.2020 року шахта має 118,725 млн. тонн балансових запасів кам'яного вугілля, промислові запаси складають 87,535 млн. тонн. Виробнича потужність шахти – 235 тис.тонн.

Розташування шахти вигідне відносно Курахівської та Вуглегорської теплових електростанцій, відстань перевозки вугілля до яких становить 60 та 130 км відповідно.

Згідно з даними витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань від 26.03.2019: код ЄДРПОУ ДП «Селидіввугілля» – 33426253; засновником та органом управління Підприємства є Міненерговугілля, види діяльності КВЕД: 05.10 добування кам'яного вугілля, 42.99 будівництво інших споруд, 85.32 професійно-технічна освіта, 86.21 загальна медична практика, 70.10 діяльність головних управлінь (хед-офісів), 71.20 технічні випробування та дослідження кам'яного вугілля, 42.99 будівництво інших споруд, 85.32 професійно-технічна освіта, 86.21 загальна медична практика.

ВП «Шахта» Курахівська» (далі - Підприємство) зареєстровано у відповідності до законодавства України та розташоване у м. Гірник, Донецької області 85487, Україна. Контактна інформація: e-mail: shkurahov@gmail.com

Готову вугільну продукцію підприємства реалізовує ДП «Селидіввугілля»

Обсяги виробництва Підприємства координуються Міністерством енергетики та вугільної промисловості. Тарифи (ціни) на вугілля регулюються загальними зборами учасників Оптового ринку вугільної продукції України (ОРВП України).

2.2. Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості

Ефективність роботи підприємства безпосередньо залежить від наявності вільних обігових коштів, які повинні підтримувати його поточну діяльність. Значення аналізу дебіторської заборгованості особливо зростає в період інфляції, коли іммобілізація оборотних коштів стає не вигідною. Оцінити ефективність управління дебіторською заборгованістю можна на основі проведення аналізу її динаміки, структурних змін, складу, факторів впливу. Будь-яка дебіторська заборгованість зменшує обсяг оборотних коштів підприємства, тому зменшення її розмірів сприяє зростанню його платоспроможності. У таких умовах особливо зростає роль детального аналізу дебіторської заборгованості, своєчасного її повернення та попередження виникнення безнадійних боргів, що є підґрунтям для прийняття ефективних управлінських рішень.

Поглиблений аналіз дебіторської заборгованості надає інформацію про те, як величина дебіторської заборгованості впливає на фінансову стійкість та на платоспроможність підприємства. Тому підприємствам необхідно здійснювати постійний аналіз за формуванням, рухом і стягненням дебіторської заборгованості, порівнювати її значення за попередні періоди в динаміці, проводити порівняльний аналіз кількісного та якісного складу.

Основна мета аналізу дебіторської заборгованості полягає у визначення повноти, своєчасності та правильності здійснення підприємством операцій із дебіторами, якості дебіторської заборгованості за узагальнюючими і частковими показниками, виявлення чинників, а також установлення причин їх зміни.

Завдання аналізу зводяться до такого:

оцінка величини, структури та динаміки дебіторської заборгованості за її видами;

дослідження структури дебіторської заборгованості за часом виникнення.

дослідження наявності існуючої сумнівної заборгованості;

визначення показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості.

Основним інформаційним джерелом для аналізу дебіторської заборгованості є Баланс підприємства (Додаток Б). В процесі проведення аналізу слід дотримуватись відповідних правил, прийомів, способів та визначеної послідовності його проведення. Аналіз дебіторської заборгованості підприємства також дає можливість оцінити можливу величину доходів, які можна отримати у вигляді штрафів, пені, неустойок від дебіторів, які затримали оплату.

Першим етапом аналізу є дослідження стану, структури та динаміки змін дебіторської заборгованості. Інформація для аналізу повинна використовуватись за декілька попередніх звітних періодів з метою виявлення тенденції розвитку показників. Аналіз динаміки дебіторської заборгованості на ВП «Шахта Курахівська» ДП «Селидіввугілля» представлений в таблиці 2.1

Таблиця 2.1 - Аналіз динаміки дебіторської заборгованості ВП «Шахта Курахівська» ДП «Селидіввугілля» за 2017 – 2019 рр.

Показники	Роки			Абсолютне відхилення, т.грн		Темп зміни, %	
	2017	2018	2019			2018р до 2017 р	2019 р. до 2018 р.
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	0	151	8	151	-143	0	5,3
Дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами	3664	370	136	-3294	-234	10,9	36,8
з бюджетом	-	-	-		-		-

Продовження таблиці 2.1							
в т ч з податку на прибуток	-	-	-		-		-
з нарахованих доходів	-	-	-		-		-
із внутрішніх розрахунків	156	2059	0	1903	-2059	1319,9	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	265	327	205	62	-122	123,4	62,6
Разом дебіторська заборгованість	4 085,0	2 907,0	349,0	-1 178,0	-2 558,0	71,16	12,01

(складено та розраховано автором на основі Ф. №1 Баланс)

Аналіз динаміки дебіторської заборгованості на ВП «Шахта Курахівська» ДП «Селидіввугілля» показав, що за період з 2017 по 2019 роки стан її змінювався нерівномірно. Так, за статтею «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги» значне зростання спостерігається у 2018 році – 151 тис.грн., тоді як у 2017 році цей показник був відсутній. У 2019 році сума дебіторської заборгованості значно знизилась і складала 8 тис. грн. Абсолютне відхилення 2018 р. до 2018 р. склало (-143 тис.грн). відносне відхилення. Тобто темп зниження дебіторської заборгованості за продукцію, товари а послуги склав 5,3%, тобто зниження склало 94,7%. Така ситуація свідчить про те, у 2019 році значно поліпшилась ситуація у розрахунках з покупцями та замовниками. Значна тенденція зниження даного показника свідчить про те. що заборгованість за товари, роботи, послуги була погашена в період з 2018 – по 2019 роки майже стовідсотково.

Стаття «Дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами» відображається сума авансів, наданих іншим підприємствам у рахунок наступних платежів. Даний показник теж має тенденцію до зниження. Так у 2017 році сума дебіторської заборгованості за вказаною статтею склала 3664 тис. грн., у 2018 році – 370 тис.грн, у 2019 році – 136 тис. грн. Абсолютне відхилення у 2018 році відносно 2017 року склало (-

3294) тис.грн., у 2019 році відносно 2018 року – (-234) тис.грн. Темп зниження даного показника у 2018 році відносно 2017 року склав 10,9% (зниження на 89,1%), у 2019 році відносно 2018 року – 36,8% (зростання склало 63,2%). Отже, динаміка дебіторської заборгованості за розрахунками за виданими авансами свідчить про те, що у 2019 році відносно попереднього періоду спостерігається зростання даного показника в тім, що підприємства, яким надано було аванси по розрахунках не змогли розрахуватись повністю з підприємством до кінця поточного року.

За статтею «Дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків» відображається заборгованість пов'язаних сторін та дебіторська заборгованість із внутрішньовідомчих розрахунків (наприклад, видані аванси під звіт МВО). Найбільша заборгованість за даною статтею спостерігалася у 2018 році (сума заборгованості склала 2059 тис.грн). У 2019 році сума такої заборгованості відсутня, тобто сума її повністю була погашена по внутрішнім розрахунках. Зростання дебіторської заборгованості у 2018 році відносно 2017 року у сумі складало 1903 тис.грн., темп зростання склав 1319,9 % (або +1219%).

За статтею «Інша поточна дебіторська заборгованість показується заборгованість дебіторів, яка не може бути включена до інших статей дебіторської заборгованості та яка відображається у складі оборотних активів (це розрахунки з працівниками за виданими їм довгостроковими позиками та інші розрахунки з юридичними та фізичними особами, які не виникають у ході нормального операційного циклу та будуть погашені після 12 місяців із дати балансу). Даний показник у 2018 році відносно 2017 року має тенденцію до зростання. Абсолютне відхилення склало 62 тис. грн. Темп зростання – 123,4 % (або +23,4%). У 2019 році відносно до 2018 року даний показник зменшився на 205 тис.грн. Темп зміни склав 62,6% (-37,8%). Аналіз структури дебіторської заборгованості представлений в таблиці 2.2.

Із таблиці 2.2. можна зробити висновки про те, що в структурі наведених статей у 2017 році найбільшу питому вагу займала заборгованість

за розрахунками за виданими авансами – 89,7% в загальній сумі дебіторської заборгованості. У 2018 році найбільша питома вага припадає на дебіторську заборгованість із внутрішніх розрахунків – 70,83% і у 2019 році можна визначити два види заборгованості: дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами (38,97%) і інша поточна дебіторська заборгованість (58,74%).

Таблиця 2.2 - Аналіз структури дебіторської заборгованості ВП «Шахта Курахівська» ДП «Селидіввугілля» за 2017-2019 рр.

Показники	Роки					
	2017		2018		2019	
	сума т.грн	%	сума т.грн	%	сума т.грн	%
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги:	0	-	151	5,19	8	2,29
Дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами	3664	89,7	370	12,73	136	38,97
з бюджетом	-	-	-	-	-	-
в т ч з податку на прибуток	-	-	-	-	-	-
з нарахованих доходів	-	-	-	-	-	-
із внутрішніх розрахунків	156	3,82	2059	70,83	0	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	265	6,49	327	11,25	205	58,74
Разом дебіторська заборгованість	4085,0	100,0	2907,0	100,0	349,0	100,0

(складено та розраховано автором на основі Ф. №1 Баланс)

Отже, проведений показав, що в структурі дебіторської заборгованості з 2017 по 2019 рр. спостерігається нерівнозначність показників, тобто одні статті дебіторської заборгованості змінюався на інші статті, що свідчить про недотримання платіжної дисципліни у розрахунках з підприємством.

Для відображення повної інформації щодо стану дебіторської заборгованості та прийняття управлінських рішень керівництвом необхідно визначити якісні показники на основі розрахунку коефіцієнтів. В теорії аналізу та в практичній діяльності існує дуже багато методів аналізу заборгованості, які містять певні показники та коефіцієнти. До основних показників можна віднести: коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості, питома вага дебіторської заборгованості в загальній сумі активів та співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості. Для розрахунку показників крім Ф.№1 «Баланс» було використано Ф №2 «Звіт про фінансові результати» (Додаток В). Результати аналізу представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 - Аналіз ефективності використання дебіторської заборгованості
ВП «Шахта Курахівська» ДП «Селидіввугілля» за 2017 – 2019 рр.

Показники	Формула розрахунку	Роки			Темп зміни, % 2019 р. до 2017 р.
		2017	2018	2019	
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Кодз)	Виручка від реалізації продукції/ середньорічна дебіторська заборгованість	6,8	7,8	9,5	138,32
Тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості (Тпдз) днів	360/оборотність дебіторської заборгованості	52,3	46,7	38,5	73,08
Питома вага дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів (ПВдз)	Дебіторська заборгованість /поточні активи	0,05	0,03	0,003	6,00
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (Кдкз)	Дебіторська заборгованість/ кредиторська заборгованість	0,004	0,003	0,0003	7,50

(складено та розраховано автором на основі Ф. №1 Баланс, Ф №2 Звіт про фінансові результати)

Значення коефіцієнту оборотності дебіторської заборгованості (Кодз) показує кількість оборотів дебіторської заборгованості, тобто скільки разів дебітори погасили свої зобов'язання перед підприємством. За період з 2017 по 2019 рр. тенденція цього показника спостерігається до збільшення. Так у 2017 році даний показник склав 6,8, у 2018 році – 7,8, у 2019 році – 9,5. Загальний темп зростання з 2017 року по 2019 рік складає 138, 32% (або +38, 32%). У середньому коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості для багатьох галузей має становити 12. Але за вказаний період такого критерію не вдалося досягти. Це свідчить про те, що дебітори відволікають фінансові ресурси підприємства.

Показник тривалості періоду погашення дебіторської заборгованості надає уявлення про платіжну дисципліну покупців і фактично є індикатором відносин з клієнтами. Даний показник вимірюється в днях і також показує, як довго клієнти погашають свої рахунки. В цілому за період з 2017 по 2019 рр. спостерігається тенденція зниження показника. Так у 2017 році цей показник склав 52,3дня, у 2018 році – 46,7 днів, у 2019 році – 38,5 днів. Загальний темп зниження складає 73, 08 % (- 26,92%). Період погашення дебіторської заборгованості для підприємств має бути до 30 днів. За досліджений період не вдалося досягти такого результату. Але тенденція до зменшення свідчить про те, що дебітори відволікають фінансові ресурси підприємства на менший термін і більше дотримуються платіжної дисципліни по виконанню своїх зобов'язань.

Показник питомої ваги дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів показує, яку питому вагу займає заборгованість у загальній сумі поточних активів, рівень її збільшення чи зменшення на протязі періоду, що аналізується. За період з 2017 по 2019 рр. просліджується тенденція до зменшення даного показника. Загальний темп зменшення складає 94%. Така ситуація свідчить про те, що структура майна підприємства є мобільною.

Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості в оптимальному значенні повинен дорівнювати одиниці. На даному підприємстві це значення є далеким від значення 1 і має тенденцію до скорочення. Так, за період з 2017 по 2019 роки динаміка показника зменшилась майже на 92, 5%. За вказаний період значення цього показника так і не наблизились до вказаного критерію. Це вказує на те, що підприємство втрачає фінансову стійкість.

Отже, за результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що стан управління дебіторською заборгованістю на досліджуємому підприємстві знаходиться на незадовільному рівні.

Застосування комплексного аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством надасть змогу розробити заходи щодо скорочення або стягнення простроченої чи сумнівної дебіторської заборгованості. А також дозволить оцінити реальний стан дебіторської заборгованості і приймати ефективні управлінські рішення щодо повернення боргів.

2.3. Форми розрахунків на підприємстві і відображення операцій по обліку дебіторської заборгованості

На ефективність діяльності будь-якого підприємства значною мірою впливають створена організаційна структура, якість підготовки облікової інформації, професійний рівень фахівців, належна оцінка отриманих даних, які обумовлюють прийняття управлінських рішень.

Важливим засобом, завдяки якому існує можливість поєднання державного регулювання і політики підприємства в питаннях організації і ведення бухгалтерського обліку є облікова політика підприємства. Одним із важливих об'єктів облікової політики підприємства є дебіторська заборгованість. Належна організація обліку дебіторської заборгованості сприяє ефективному управлінню її розмірам і термінами на підприємстві та

посиленню контролю за своєчасним здійсненням розрахунків. Під час ведення обліку і здійснення податкових розрахунків на підприємстві має орієнтуватися у методологічних розбіжностях різних законодавчих баз, які регулюють обліково-аналітичну та податкову системи.

На підприємстві ВП «Шахта «Курахівська» ДП «Селидіввугілля» застосовується журнально-ордерна система обліку із застосуванням комп'ютерної програми "1С Бухгалтерія". Податковий облік ведеться згідно з чинним законодавством України – Податкового кодексу. Підприємство веде бухгалтерські записи і складає фінансову звітність відповідно до вимог Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Підставою для відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку є господарські договори та первинні документи, що засвідчують факт здійснення господарської операції.

Первинний облік дозволяє забезпечити збір і реєстрацію в первинних документах інформації про формованій дебіторської і кредиторської заборгованості. При веденні обліку забезпечується тотожність даних синтетичного і аналітичного обліку, а так само даних синтетичного обліку та показників бухгалтерської звітності і податкових декларацій. В той же час потрібна більш детальна розробка організації аналітичного обліку стану розрахунків з дебіторами на підприємстві. Основні документи з виникнення та погашення дебіторської заборгованості наведені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 - Первинні документи що використовуються для обліку дебіторської заборгованості

Вид дебіторської заборгованості	Первинні документи
Розрахунки з вітчизняними покупцями	Рахунок-фактура, товарно-транспортні накладні, рахунок, акт прийнятих робіт, послуг, податкові накладні, товарні накладні, виписки банку, накладна.
Розрахунки з іноземними покупцями	Платіжні документи на перерахування сум митних платежів та інших податків на розрахунки митних установ, транспортні накладні (ОМК — залізнична накладна, авіа накладна, коносамент, товарно-транспортна накладна, пакувальні листи),

Продовження таблиці 2.4	
За майно, що передано у фінансову оренду	Укладений договір оренди, акту приймання-передачі основних засобів (нарахування заборгованості з фінансової оренди), довідка бухгалтерії (переведення заборгованості до складу поточної)
Розрахунки за виданими авансами	Виписка банку, платіжне доручення,
Векселі одержані	Прибутковий касовий ордер, виписка банку, вексель, акт приймання-передачі векселя,
Розрахунки з підзвітними особами	Прибуткові касові ордери, видаткові касові ордери, авансовий звіт з виправдовуючими документами.
Розрахунки за претензіями	Претензія, акт приймання вантажу, виписка банку, рішення судових органів, (арбітражу), письмова згода постачальника на пред'явлену претензію.
Розрахунки за нарахуваними доходами	Бухгалтерська довідка-розрахунок
Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	Первинні документи про отримання майна (копії накладної, квитанції до прибуткових ордерів тощо), видатковий касовий ордер, платіжні доручення, авізо про оприбуткування майна учасником, який веде спільні справи, Договір між членами кредитних спілок,
Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	наказ керівника, документи, що підтверджують внески по відшкодуванню матеріальної шкоди (накладна, прибутковий касовий ордер тощо), протокол засідання інвентаризаційної комісії,
Розрахунки з іншими дебіторами	Накладна, рахунок, виписка банку, прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер тощо

(складено автором на основі джерел 3, 10, 20, 21)

Синтетичний облік групує і узагальнює облік складу і проходження коштів на підприємстві, їх джерел і споживачів. В єдиному грошовому вираженні, забезпечуючи формування сум для заповнення балансу та інших форм звітності. Найбільшу питому вагу у розрахункових операціях займають розрахунки підприємства з покупцями та замовниками, які є основними контрагентами для підприємства.

Для відображення в обліку поточної дебіторської заборгованості, яка виникає на стадії реалізації товарів (робіт, послуг) призначено активний рахунок 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками". Синтетичний рахунок 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками" є активним, балансовим. На цьому рахунку ведеться угруповання інформації щодо розрахунків з покупцями та замовниками за відвантаженою продукцією, виконані роботи,

надані послуги. Загальна характеристика рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» наведена на рисунку 2.1.

Рисунок 2.1 - Призначення та побудова рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» (складено автором на основі джерела 22).

Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» має субрахунки:

361 "Розрахунки з вітчизняними покупцями" (використовується для обліку з покупцями та замовниками, які знаходяться на митній території України);

362 "Розрахунки з іноземними покупцями" (використовується для узагальнення інформації щодо обліку з іноземними покупцями та замовниками з експортних операцій);

363 "Розрахунки з учасниками ПФГ" (використовується для узагальнення інформації щодо обліку з учасниками промислово-фінансовий груп);

364 "Розрахунки за гарантійним забезпеченням" (відображаються розрахунки за гарантійним забезпеченням, пов'язаним зі здійсненням операцій з деривативами) [21].

Аналітичний облік більш докладний і може давати оцінку не тільки в грошовому, а й у трудовому і натуральному показниках з перерахуванням прізвищ працівників і назв фірм - партнерів і підрядників. Це забезпечує повну інформацію процесу обліку за рахунками та дозволяє контролювати проходження сум і матеріалів в процесі господарської операції. Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником, за кожним пред'явленим до сплати рахунком. Регістром аналітичного обліку розрахунків з дебіторами є реєстр дебіторів. В ньому відображаються назви дебіторів, дата і документ, що засвідчує виникнення заборгованості, сума, дата і документ, що засвідчують погашення дебіторської заборгованості [23].

На підприємстві застосовується журнально-ордерна форма ведення аналітичного обліку. Операції з визнання і погашення довгострокових і поточних зобов'язань розрахункові операції, відображаються у Журналі 3 за кредитом рахунків 18, 34, 36, 37, 38, 51, 62, 63, 68 (розділ I), 17, 52, 53, 54, 55, 61, 64, 67, 69 (розділ II). Записи в цьому Журналі здійснюються на підставі підсумкових даних відомостей 3.1 - 3.6 та первинних документів. У журналі 3 (стовпчик 5) відображують надходження коштів за реалізовану продукцію, роботи (послуги) за кредитом рахунка 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» у кореспонденції з дебетом рахунків, на які зараховано кошти

[23]. Інформаційне забезпечення обліку дебіторської заборгованості наведено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 - Інформаційне забезпечення обліку дебіторської заборгованості

Вид дебіторської заборгованості	Облікові реєстри
Розрахунки з вітчизняними покупцями	Відомість 3.1 аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками
Розрахунки з іноземними покупцями	Відомість 3.1 аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками
За майно, що передано у фінансову оренду	Відомість 3.4 аналітичного обліку виданих та отриманих векселів
Розрахунки за виданими авансами	Відомість 3.2 аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Векселі одержані	Відомість 3.4 аналітичного обліку виданих та отриманих векселів
Розрахунки з підзвітними особами	Відомість 3.2 аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Розрахунки за претензіями	Відомість 3.2 аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Розрахунки за нарахованими доходами	Відомість 3.2 аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	Відомість 3.2 аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	Відомість 3.2 аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами
Розрахунки з іншими дебіторами	Відомість 3.2 аналітичного обліку розрахунків з різними дебіторами

(складено автором на основі джерел 20, 21, 22)

Відомості аналітичного обліку ведуться в цілому за синтетичним рахунком. За операціями на рахунках 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками», 64 «Розрахунки за податками і платежами», 68 «Розрахунки за іншими операціями», 34 «Короткострокові векселі одержані», 51 «Довгострокові векселі видані», 182 «Довгострокові векселі одержані», 62 «Короткострокові векселі видані» відомості аналітичного обліку ведуться окремо, як складова частина Журналу 3 [23].

З поняттям дебіторської заборгованості нерозривно пов'язане поняття резерв сумнівних боргів, за допомогою якого відбувається дотримання

принципу обачності в обліку. Непогашення дебіторської заборгованості може виникнути внаслідок недостатності майна боржника у випадку визнання його банкрутом, дії форс-мажорних обставин, смерті або позбавлення волі фізичних осіб-боржників або закінченням строку позовної давності. Тому резерв сумнівних боргів нараховується тільки для сумнівної дебіторської заборгованості. Величина резерву сумнівних боргів визначається виходячи з платоспроможності окремих дебіторів або на підставі класифікації дебіторської заборгованості за періодами.

Облік списання безнадійної дебіторської заборгованості залежить від того, чи створювався для неї резерв сумнівних боргів. Для обліку резерву сумнівних боргів планом рахунків бухгалтерського обліку передбачено рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів». За кредитом рахунка 38 відображається створення резерву в кореспонденції з рахунками обліку витрат, за дебетом – списання сумнівної заборгованості в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості чи зменшення нарахованих резервів у кореспонденції з рахунком обліку доходів.

Виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість списується з активів на інші операційні витрати (п. 11 П(С)БО 10):

за недостатності суми резерву (на суму такої нестачі) робляться проведення Дт 944 «Сумнівні та безнадійні борги» Кт 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами»;

якщо сума резерву дозволяє повністю списати безнадійну дебіторську заборгованість складається кореспонденція: Дт 38 «Резерв сумнівних боргів» Кт36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами». (Н.М., 2013)[23].

В цілому в ході дослідження існуючої практики організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості підприємства

встановлено, що первинний, аналітичний і синтетичний облік розрахунків з дебіторами організований і ведеться відповідно до вимог законодавства і положень з бухгалтерського обліку, а також розробленої облікової політики для цілей бухгалтерського обліку та цілей оподаткування. При цьому в ході виконання дипломної роботи були виявлені слабкі сторони організації обліку дебіторської заборгованості, а також окремих процедур внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами підприємства. Серед недоліків необхідно відзначити наступне:

- відсутність розроблений графіку документообігу, що ускладнює роботу з контрагентами;

- інвентаризація дебіторської заборгованості проводяться тільки в кінці року інвентаризаційною комісією, призначеною наказом керівника;

- в обліковій політиці приведена класифікація дебіторської і кредиторської заборгованості лише за групами.

Підсумувавши результати проведеного дослідження, необхідно зазначити, що на сьогодні існує певна недосконалість ведення обліку дебіторської заборгованості. Першочерговими завданнями подальших досліджень у даному напрямі є внесення змін до П(С)БО 10 з огляду на суперечливість сутності та невизначеність класифікації дебіторської заборгованості, неврегульованість методів формування резерву сумнівної заборгованості. Вітчизняні підприємства потребують побудови ефективного механізму внутрішнього контролю дебіторської заборгованості з метою попередження виникнення нової.

РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

3.1 . Удосконалення організації обліку дебіторської заборгованості

Проведений аналіз наукових праць та проведені дослідження у другому розділі дипломної роботи на підприємстві ВП «Шахта Курахівська» ДП «Селидіввугілля» показали, що керівництво підприємства неспроможне ефективно управляти дебіторською заборгованістю.

В останні роки бухгалтерський облік в Україні більш пристосовується реформування до системи бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності.

Таким чином, можна припустити, що найближчим часом передбачається внесення кардинальних змін до системи регулювання бухгалтерського обліку, і зокрема в план рахунків.

Для того щоб інформація бухгалтерського обліку могла використовуватися на міжнародному рівні, вона повинна відповідати якісним характеристикам і стандартам МСФЗ одним з яких є пріоритет змісту над формою (substance over form) - інформація повинна брати до уваги, перш за все, економічну сутність фактів господарських операцій, а не юридичний форму. На цій підставі пропонуємо внести зміни в план рахунків розділ 6 «Розрахунки» для підвищення якості облікових даних про дебіторської та кредиторської заборгованості. Пропонується в розділі 6 «Розрахунки» плану рахунків провести поділ рахунків бухгалтерського обліку на дві групи, для окремого обліку дебіторської і кредиторської заборгованості.

Проблема обліку дебіторської заборгованості та її достовірного відображення у звітності розглядається в роботах багатьох вчених і практиків: А.Д.Бутко, Г.О. Кравченко, М.Д.Білик, А.А. Мазаракі, Є.В.Мних, О.А.Шевчук та ін. Найбільш досліджуємою ділянкою бухгалтерського

обліку є організація обліку з покупцями, оскільки на цьому етапі формуються основні грошові надходження фінансові підприємства.

Результати проведеного аналізу обліку дебіторської заборгованості на підприємстві показали, що існує певна низка проблем в організації бухгалтерського та управлінського обліку, а також запропонувати шляхи їх вирішення. До основних проблем стосовно цього питання можна віднести наступні:

- відсутність методичних підходів щодо оцінки та класифікації дебіторської заборгованості;

- не повне відображення інформації в Плані рахунків щодо стану дебіторської заборгованості та сумнівних боргів;

- слабка організація форм рефінансування щодо погашення сумнівних боргів ефективного управління дебіторською заборгованістю.

- недосконалість системи внутрішнього контролю за станом дебіторської заборгованості;

Удосконалення методики обліку дебіторської заборгованості доцільно починати з плану рахунків бухгалтерського обліку та балансу за статтями поточної дебіторської заборгованості, яка відображається у другому розділі активу балансу «Оборотні активи» за статтями кредиторської заборгованості, яка відображається в п'ятому розділі пасиву балансу «Короткострокові зобов'язання». Рахунки в Плані рахунків бухгалтерського обліку поділяються на активні, пасивні і активно-пасивні. На активних рахунках фіксується майно, а на пасивних — джерела його формування. Активно-пасивні рахунки призначені для поточного обліку наявності та зміни одночасно господарських засобів та джерел їх утворення. Особливістю цих рахунків є наявність дебетового, так і кредитового сальдо. При складанні балансу в залежності від знаходження сальдо дані по відповідних рахунках будуть ставитися або в актив або в пасив. Очевидно, що зайвої групою є активно-пасивні рахунки. Розбіжності полягають у тому, що поняття активно-пасивного рахунку суперечить загальним визначенням

бухгалтерського рахунку. Рахунок являє собою локальну систему для обліку і контролю за наявністю і рухом економічно однорідного об'єкта. Основний принцип утворення окремого рахунку — це однорідність обліковуваних об'єктів.

Як показав аналіз, проведений у другому розділі дипломної роботи, найбільшу питому вагу займає дебіторська заборгованість з покупцями і замовниками. На підприємстві у розрахунках з покупцями і замовниками часто зустрічаються недоліки, пов'язані з:

- реєстрацією господарських операцій в документах неуніфікованій форми, несвоєчасною реєстрацією документа в обліковому реєстрі, порушення строку зберігання документації в архівах;

- відсутністю договорів на поставку продукції, первинних розрахунково-платіжних документів або неповне їх оформлення;

- неправильним оформленням і пред'явленням претензій за договорами;

- відсутністю договорів з постачальниками або неправильне їх оформлення;

- неправильним відображенням на рахунках синтетичного і аналітичного обліку розрахунків з покупцями і замовниками, які залежать від умов договору та факту виконання сторонами своїх зобов'язань.

Відповідно до ст. 665 ЦКУ, перехід права власності за договором купівлі-продажу відбувається в момент передачі речі покупцеві, тобто в момент відвантаження зі складу постачальника. Особливою умовою договору може бути передбачена попередня оплата (аванс). У договорі може передбачатися оплата грошовими коштами або іншим майном. Серед істотних умов договору визначають момент переходу права власності і умови оплати. Згідно ЦКУ в договорі може бути встановлений інший порядок переходу права власності [11].

Отже, від умов, перерахованих вище, в кожному конкретному випадку буде залежати певний порядок відображення в бухгалтерському обліку розрахунків з покупцями. Так, наприклад в плані обліку товарообмінних

операцій необхідно правильно визначити величину оплати за договором міни; виручку від реалізації товару за договором міни; вартість отриманого за договором міни майна.

Як вже зазначалось, для обліку розрахунків з покупцями та замовниками призначений синтетичний рахунок 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями та замовниками». Характеристика рахунку наведена в другому розділі дипломної роботи. При цьому побудова аналітичного обліку повинна забезпечувати можливість отримання необхідної інформації за наступними розділами:

- авансами одержаними;

- покупцям і замовникам по неоплачених у строк розрахункових документах;

- покупцям і замовникам за розрахунковими документами, термін оплати яких не настав;

- векселями, за якими грошові кошти не надійшли в строк.

- векселями, термін надходження грошових коштів по яких не настав;

- векселями, дисконтованих (врахованим) у банках та ін.

Для більш повного відображення інформації в Плані рахунків і приведення у відповідність до структури Балансу та Звіту про фінансові результати фахівці вважають, що для більш повного відображення інформації щодо стану дебіторської заборгованості з покупцями та замовниками доцільно внести кілька субрахунків до основного рахунку [24, 25]. Наведені пропозиції щодо удосконалення розрахунків з покупцями та замовниками наведені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1. - Пропозиції щодо відображення розрахунків з покупцями і замовниками

Існуюча практика		Пропозиції	
Найменування та шифр рахунку (субрахунку)	Призначення рахунку (субрахунку)	Найменування та шифр рахунку (субрахунку)	Призначення рахунку (субрахунку)
361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	Продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	Продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг
362 «Розрахунки з іноземними покупцями»	Продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг для іноземних покупців	362 «Розрахунки з іноземними покупцями»	Продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг для іноземних покупців
		362.1 «Розрахунки в порядку інкасо»	Враховуються розрахунки за пред'явленими покупцям і замовникам і прийнятим банком до оплати платіжних документів за відвантаженою продукцію (товари), виконані роботи та надані послуги.
		362.2 «Розрахунки плановими платежами»	Відображають стан розрахунків при тривалих господарських зв'язках, коли розрахунки носять постійний характер і не завершуються надходженням оплати за окремим розрахунковим документом

Продовження таблиці 3.1			
363. «Розрахунки з учасниками ПФГ»	Відображає стан розрахунків (головного підприємства іншими)	363 «Розрахунки з вітчизняними замовниками»	Призначений для розрахунків із контрагентом, який попередньо здійснює замовлення активів/послуг, укладає письмовий контракт на їх виготовлення / постачання, і набуває права власності на активи/послуги на умовах, прописаних в контракті»
364. «Розрахунки за гарантійним забезпеченням»	Розрахунки за гарантійним забезпеченням, пов'язаним зі здійсненням операцій з деривативами	363.1 «Розрахунки за типовими операціями»	Призначений для Робочого Плану рахунків. Застосовується для розрахунків, оплата за якими передбачена типовими платіжними інструментами
		363.2 «Розрахунки за товаро-обмінними операціями»	Призначений для Робочого Плану рахунків. Застосовується для розрахунків, які передбачають обмін подібними та неподібними активами.
		36.4 «Розрахунки з іноземними замовниками»	Призначений для Робочого Плану рахунків. Застосовується для розрахунків при експортно-імпортних операціях
		365.5 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням»	Відображаються розрахунки за гарантійним забезпеченням, пов'язаним зі здійсненням операцій з деривативами

(складено автором на основі джерел 24, 25)

Отже, запропонована структура рахунків з покупцями і замовниками дозволить більш детально відображати господарські операції в регістрах бухгалтерського обліку і формувати більш достовірну і повну аналітичну базу для прийняття управлінських рішень.

3.2. Удосконалення організації внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості

Облікова інформація про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності розкриває стан розрахунків з контрагентами, виступає засобом для проведення фінансового й економічного аналізу та оцінки показників діяльності підприємства. Вона також відображає фінансовий стан суб'єктів господарювання і міститься у фінансовій звітності, яка ґрунтується на узагальнених даних фінансового обліку. Отже, внутрішній контроль дебіторської заборгованості є тим засобом, що може визначити достовірне відображення інформації у фінансовій звітності, сприяти підвищенню якості зібраної інформації, прозорості та достовірності даних щодо розрахункових операцій, пов'язаних з реалізацією готової продукції, товарів робіт та послуг.

Принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття в фінансовій звітності містяться в Положенні (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» визначає методологічні підходи в процесі аудиту дебіторської заборгованості.

При проведенні аудиту дебіторської заборгованості визначаються мета, завдання, етапи перевірки, методика проведення, якісні характеристики аудиторських процедур дебіторської заборгованості. В процесі проведення аудиторської перевірки аудитор використовує аудиторські докази, певні аудиторські процедури, які забезпечать якість проведення аудиту.

Отже, основна мета аудиту дебіторської заборгованості – визначення впевненості в законності та отримання підтвердження у виникненні дійсної дебіторської заборгованості, а також вірне її відображення у фінансових звітах підприємства [26]. Завдання аудиту дебіторської заборгованості представлені на рисунку 3.1.

Рисунок 3.1 - Завдання аудиту дебіторської заборгованості (складено автором на основі джерел 24, 25, 26).

Важливим кроком в проведенні аудиторського контролю є визначення його етапів. Для проведення ефективної перевірки дебіторської

заборгованості аудитор зобов'язаний спланувати свою роботу, для чого щоб розробити загальну стратегію і напрями перевірки. При цьому встановлюється: перелік документів, де відображена дебіторська заборгованість; порядок їх заповнення; стан синтетичного та аналітичного обліку дебіторської заборгованості; організація внутрішнього контролю та ін. Умовно аудиторську перевірку дебіторської заборгованості можна поділити на чотири етапи. Етапи аудиторської перевірки дебіторської заборгованості представлені в таблиці 3.2

Таблиця 3.2 - Етапи проведення аудиту дебіторської заборгованості

Етапи	Назва етапів аудиту	Перелік дій	Інформаційні джерела
1 етап	Планування аудиту дебіторської заборгованості,	Розробка загального плану аудиторської перевірки; програми аудиторської перевірки; визначення мети та завдання аудиторської перевірки.	Законодавчі акти, міжнародні стандарти, національні стандарти тощо.
2 етап	Фактична перевірка дебіторської заборгованості	Отримання аудиторських доказів існування достовірних, повних, наявних залишків дебіторської заборгованості на певну дату за термінами їх непогашення (інвентаризація, зустрічна перевірка)	Наказ про облікову політику підприємства, первинні документи, реєстри синтетичного і аналітичного обліку
3 етап	Здійснення аналітичних процедур	оцінка рівня, структури, динаміки, стану дебіторської заборгованості, оцінка ефективності інвестування в дебіторську заборгованість фінансових ресурсів.	Реєстри синтетичного і аналітичного обліку, форми звітності
4 етап	Заключний етап	На підставі достатніх аудиторських доказів аудитор проводить аналіз виявлених порушень, результатів аналітичних процедур, доводить до відома управлінський персонал, приймаються рішення по усуненню порушень, згоди чи не згоди з виявленими порушеннями. Узагальнює всю інформацію, яка отримана в ході аудиторської перевірки аудитор. Складання аудиторського висновку або аудиторський звіт.	Аудиторські докази, матеріали інвентаризаційних перевірок та ін.

(складено автором)

На першому етапі планування аудиту складається загальний план і програма аудиту розрахункових операцій з дебіторами. Форма і зміст загального плану аудиту залежать від масштабів і специфіки діяльності об'єкта, складності перевірок, застосованих конкретних методик. Загальний план аудиту є документом організаційно-методологічного характеру, що містить основні етапи проведення аудиту дебіторської заборгованості в логічній послідовності.

На другому етапі фактичної перевірки дебіторської заборгованості необхідно детально перевірити (всі або вибірково) наявні первинні документи, що підтверджують виникнення дебіторської заборгованості, та ті що викликають сумніви. У процесі перевірки реальності сум дебіторської заборгованості важливо доцільно також перевірити законність розрахункових операцій. Аудиторів треба перевірити стан бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, а саме: перевірка первинних документів, що підтверджують виникнення дебіторської заборгованості (накладні, рахунки-фактури, договори, банківські документи, векселі). Всі розрахункові документи, що стосуються дебіторської заборгованості підлягають обов'язковій перевірці. За іншими розрахунковими документами проводиться контрольна перевірка за вибіркоvim методом. Розмір такого відбору не повинен бути менше 10%, що забезпечить зменшення похибки вибірки. З метою отримання аудиторських доказів дебіторської заборгованості аудитором можуть бути розроблені тести для оцінки системи внутрішнього контролю і бухгалтерського обліку. За підсумками проведеного тестування може бути встановлено, наскільки на підприємстві існує ефективна система контролю дебіторської заборгованості, а її облік відповідає чинному законодавству. Приблизний перелік тестових питань може бути наступним:

період проведення інвентаризації розрахунків

термін виникнення дебіторської заборгованості;

ведення аналітичного обліку за кожним дебітором;
відображення в обліку відсотків за користування дебіторською заборгованістю

відображення в обліку суми основного боргу.

Результати тестування дозволять:

підвищити якість та об'єктивність аудиторських перевірок, що проводяться як незалежними аудиторами, так і працівниками служб внутрішнього контролю організації;

оптимально організувати роботу при зниженні витрат праці і робочого часу на здійснення аудиторської перевірки; знизити рівень аудиторського ризику.

Таким чином, у результаті тестування і необхідних процедур перевірки по суті аудитор отримує аудиторські докази, на яких ґрунтується думка аудитора в частині вірності відображення в бухгалтерському обліку оборотів і сальдо по рахунках обліку дебіторської заборгованості.

На третьому етапі аудитором оцінюється стан аналітичного обліку за видами дебіторів і ведення синтетичного обліку на субрахунках. В рамках такої оцінки підлягає вивченню причини виникнення та структуру боргів, що непогашені вчасно. В процесі проведення аналітичних процедур встановлюється, чи всі суми, відображені на рахунках синтетичного та аналітичного обліку, являють собою реальні зобов'язання і відображають заборгованість в повному обсязі. В процесі аналізу визначається структура загального обсягу дебіторської заборгованості в розрізі контрагентів, інтервалів в днях, питома вага дебіторської заборгованості, проводиться аналіз за видами, термінами виникнення, величиною і дебіторами. При цьому визначаються і аналізуються причини, що зумовили виникнення безнадійної дебіторської заборгованості, що в свою чергу викликали неефективне використання оборотного капіталу підприємства.

Ретельному вивченню підлягає стан розрахунків з покупцями та замовниками. Джерела інформації, що використовуються при аналізі цих розрахунків представлені на рисунку 3.2.

Рисунок 3.2. - Джерела інформації, що використовуються при аналізі розрахунків з покупцями та замовниками (складено автором)

Приділяється увага списанню безнадійної дебіторської заборгованості. Вивчаються документи щодо методики нарахування сумнівних боргів, визнання дебіторської заборгованості сумнівною, визнання дебіторської заборгованості безнадійною. Для цього перевіряється наявність наступних документів:

акт судового виконавця про неможливість стягнення заборгованості з боржника;

повідомлення ліквідаційної комісії (конкурсного управляючого) або рішення суду про відмову в задоволенні вимог зі стягнення відповідної заборгованості через недостатність майна ліквідованого підприємства – боржника;

виписки з Єдиного державного реєстру чи довідка податкового органу про ліквідацію боржника.

В процесі перевірки аудитором визначаються ефективність системи внутрішнього контролю та відповідність системи бухгалтерського обліку чинному законодавству.

На заключному етапі проводиться узагальнення результатів аналізу дебіторської заборгованості проводиться для оцінки діяльності організації за звітний період і виявлення різноманітних причин, як позитивно, так і негативно впливають на загальні результати. Після аналізу важливо виділити головні причини і на їх основі розробити і обґрунтувати висновки і пропозиції за результатами аналізу дебіторської заборгованості. На даному етапі аудитор формує думку за результатами перевірки дебіторської заборгованості, складає пакет робочих документів, формує аудиторський звіт, що стосується області перевірки, і представляє його з робочою документацією керівнику підприємства. Головним підсумком в узагальненні результатів аналізу є рекомендації щодо вдосконалення системи управління дебіторською заборгованістю.

ВИСНОВКИ

У процесі господарської діяльності підприємство вступає в різні розрахункові відносини. Підприємство здійснює розрахунки, як у безготівковому порядку, так і з використанням готівкових грошових коштів, векселів, взаємозаліків. Різноманітність учасників розрахункових відносин і форм розрахунків між ними створює передумови для порушень і зловживань при здійсненні розрахункових операцій і тому вимагає постійного контролю за їх проведенням та відображенням в обліку.

В даній дипломній роботі вивчені питання обліку і контролю дебіторської заборгованості на підприємстві.

В першому розділі розглянуто теоретичні аспекти управління дебіторською заборгованістю, виявлено її роль в загальній фінансовій діяльності підприємства, розглянуто сутність і специфіка дебіторської заборгованості як елемента фінансових активів. Також в роботі докладно розглянуто нормативно-правове регулювання дебіторської заборгованості.

Об'єктом дослідження є ДП «Шахта Курахівська» ВП «Селидіввугілля». Підприємство є юридичною особою і має у власності відособлене майно, що обліковуються на його самостійному балансі, може від свого імені набувати і здійснювати майнові та особисті немайнові права, нести обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді.

У другому розділі був проведений аналіз стану дебіторської заборгованості та організація бухгалтерського обліку. За результатом аналізу дебіторської заборгованості можна сказати, що по підприємству спостерігається нерівнозначність коливання показників, тобто одні статті дебіторської заборгованості змінювався на інші статті, що свідчить про недотримання платіжної дисципліни у розрахунках з підприємством.

В третьому розділі було запропоновано ряд рекомендацій щодо вдосконалення обліку і контролю дебіторської заборгованості. В цілях

покращення управління дебіторською заборгованістю на підприємстві можна порекомендувати:

орієнтуватися на велику кількість покупців, щоб зменшити ризик несплати одним або декількома покупцями, відстежувати співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості;

розробити певні умови кредитування дебіторів, серед яких можуть бути: знижки покупцям у разі сплати отриманого товару протягом 10 днів з моменту отримання товару; оплата покупцем повної вартості товару, в разі якщо він купує товари з 11-го по 30-й день кредитного періоду; оплата покупцем штрафу в разі несплати за товар протягом місяця і так далі;

здійснювати регулярний аналіз фінансової звітності клієнтів у зіставленні з даними попередніх років;

постійно контролювати стан розрахунків з покупцями, особливо з відстроченою заборгованостями;

розробляти ефективну диференційовану політику роботи з покупцями. Так, наприклад, всіх покупців можна умовно розбити на групи в залежності від їх надійності, фінансового стану та інших показників, важливих з точки зору можливості своєчасного розрахунку за придбану продукцію. Для кожної групи покупців можна розробити власну програму надання знижок і відстрочок за продукцію;

проводити політику залучення сумлінних клієнтів, пропонуючи їм нові підходи в обслуговуванні.

Основною проблемою обліку дебіторської заборгованості є недопущення прострочення термінів платежу та доведення заборгованості до стану безнадійної. Правильно організований бухгалтерський облік повинен мати таку систему рахунків, яка б достатньою мірою відображала і характеризувала всю господарську діяльність з вимушеною конкретизацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутинець Ф.Ф. Історія розвитку бухгалтерського обліку: [практичний посібник] / Ф.Ф. Бутинець. Житомир: ЖІТІ, 1999. – 928 с., с. 78
2. Береза С.Л. Проблема визначення дебіторської заборгованості в обліку / С. Л. Береза // Вісник ЖДТУ. 2003. № 4 (26). С. 32–37, с. 32
3. Сурніна К. С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец.08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / К. С. Сурніна. — Луганськ, 2002. — 19 с
4. Черненко Л. В. Управління дебіторською заборгованістю в аграрних підприємствх: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Черненко Л. В. — К., 2007. — 241 с.
5. Лігоненко Л. О.: Управління дебіторською заборгованістю підприємства: навч. посіб. /Л. О. Лігоненко, Н. М. Новікова. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. — 275 с.
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затверджено наказом Міністерства фінансів України № 559 від 30.11.2001 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України [сайт]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджено наказом Міністерства фінансів України № 273 від 08. 10.1999 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України [сайт]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
9. Загородній А. Г. Облік і аудит: термінологічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Г. О. Партин, Л. М. Пилипенко. — 2-ге вид.,

доопрац. та доповн. — Львів : Видавництво Львівської політехніки; ПП НВФ «Біарп», 2012. — 632 с.

10. Гуня В. О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств / В. О. Гуня // Економічний простір. — 2009. — № 21. — С. 206–211.

11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40-44 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

12. Закон України «Про захист прав споживачів» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>

13. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-141>

14. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

15. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>

16. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій Міністерства Фінансів України від 31.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>.

17. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 32 «Фінансові інструменти: подання» [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_029

18. «Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_015

19. П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»: Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237
20. Гарасим, П.М., Бухгалтерський облік: первинні документи та порядок їх заповнення. Первинний та аналітичний облік на підприємстві [Текст] / П.М.Гарасим, Журавель Г.П. Бруханський Р.Ф. – Тернопіль «Астон». – 2005. – 464с.
21. Лишиленко, О.В. Бухгалтерський фінансовий облік [Текст]: Навчальний посібник / О.В. Лишиленко. - К.:ЦУЛ, 2003.
22. Верига Ю.А., Гладких Т.В., Орищенко М.М. Фінансовий облік [Текст]: Навчальний посібник / Ю.А.Верига, Т.В.Гладких, М.М. Орищенко М.М. – К.: Центр учбової літератури. – 2012. – 438 с.
23. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський (фінансовий) облік, оподаткування і звітність: Підручник. – К.: Алерта, 2013. – 982 с.
24. Пушкар М.С. Національні стандарти бухгалтерського обліку України. – Тернопіль: Лілея, 2000. – 106с.
25. Голов С.Ф. Коментарий к проекту Плана счетов бухгалтерского учета предприятий, организаций и учреждений // Бухгалтерский учет и аудит.-1999.-№5.-С.10-13
26. Білуха, Н.А. Курс аудита: Підручник / Н.А Білуха. - 2-ге вид, перероб. - К: Вища школа.: КОО Т-во «Знання», 2010. - 574с.

Д ОДАТКИ

Додаток А

Положення про

ВП «Шахта «Курахівська» ДП «Селидіввугілля»

Додаток Б

Форма № 1 «Баланс»

ВП «Шахта «Курахівська» ДП «Селидіввугілля»

за 2017-2019 роки

Додаток В

Форма № 2 «Звіт про фінансові результати»

ВП «Шахта «Курахівська» ДП «Селидіввугілля

за 2017-2019 роки